

УДК 334.012.65:338.431

JEL: Q10, Q12

Світлана Скрипник

*ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»
Україна*

КАТЕГОРІЇ ТА КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ НА СЕЛІ

Досліджено трактування поняття «малі форми господарювання» згідно з українським законодавством та з погляду різних учених, дано власне трактування цьому поняттю. Розглянуто проблеми функціонування малих форм господарювання на селі. Вивчено досвід різних країн щодо використання різних класифікаційних ознак (критеріїв) належності суб'єкта до розряду малих підприємств. Порівняно критерії визначення кількості зайнятих працівників й обсяг основного доходу, одержаного малими формами господарювання.

Ключові слова: *малі форми господарювання, підприємство, фермерські господарства, зайняті працівники, дохід, земля, праця, капітал.*

Светлана Скрипник

*ГВУЗ «Херсонский государственный сельскохозяйственный университет»
Украина*

КАТЕГОРИИ И КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ МАЛЫХ ФОРМ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ НА СЕЛЕ

Исследована трактовка понятия «малые формы хозяйствования» согласно украинскому законодательству и с точки зрения различных ученых, дано собственную трактовку данному понятию. Рассмотрены проблемы функционирования малых форм хозяйствования на селе. Изучен опыт различных стран по использованию различных классификационных признаков (критериев) принадлежности субъекта к разряду малых предприятий. Проведено сравнение критериев определения количества занятых работников и объема основного дохода, полученного малыми формами хозяйствования.

Ключевые слова: *малые формы хозяйствования, предприятие, фермерские хозяйства, занятые работники, доход, земля, труд, капитал.*

Svitlana Skrypnuk

*SHEE «Kherson State Agrarian University»
Ukraine*

CATEGORIES AND CRITERIA FOR DETERMINING OF SMALL FORMS OF AGRICULTURAL BUSINESS

The characteristic features of different criteria and operation of small businesses frequently used in everyday life, scientific journals, the business community professionals. In the article is researched interpretation of the concept of «small forms of management» under Ukrainian law and the terms of various scientists and given its own interpretation of this concept. It is discussed the problems of functioning of small forms of farming in rural areas. The number of functioning farms in Ukraine for the previous period is reduced. The experience of different countries in the use of different classification criteria (criteria) enterprises belonging to the category of small enterprises is studied by authors. Criteria for determining the number of employees i amount of basic income received by small forms of management is compared. It is proposed requirements of small forms of management to be contributed to the Ukrainian legislation.

Key words: *small form economic, enterprise, farmers, employed workers, income, land, labor, capital.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток сільських територій пов'язують з діяльністю малих форм господарювання, які в умовах трансформаційної кризи виявилися найменш чутливими до економічних потрясінь і змогли не тільки мобілізувати виробничий потенціал, але й сформувавши ефективного власника, реалізуючи приватну ініціативу та підприємницький талант сільських жителів. Саме малі форми господарювання є інституційною основою прогресивних перетворень на сільських територіях, з ними пов'язують відродження сіл, розвиток і зміцнення сільської економіки, а також підвищення якості життя сільського населення [1].

З розвитком ринкових відносин в аграрному виробництві малі форми господарювання стали основними на селі. Проте на законодавчому рівні відсутнє визначення поняття «малі форми господарювання», не має єдиного підходу до його трактування в науковців. Тому необхідно надати визначення цьому поняттю, а також виявити складники й особливості здійснення ними діяльності на селі. Зазначене визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблемам функціонування малого бізнесу та визначенням критеріїв, за якими підприємства можна класифікувати як малі, присвятили свої розробки такі вчені: Т. В. Березянюк, О. В. Ваганова, Р. В. Руднік [10], С. В. Боднар [1], З. С. Варналій [2], В. І. Герасимчук, О. В. Мірошніченко, В. В. Онікієнко [7], О. С. Горда [3], Д. А. Милованов [8], В. К. Збарський [6], М. Ф. Бабієнко, М. М. Кулаєць, І. М. Синявська, М. П. Хоменко [5], В. Н. Парсяк [9], А. А. Чернов [12], М. Г. Шульський [13] та інші. Разом з тим, дальшого дослідження потребують такі питання: вивчення особливостей, місця й ролі малих форм господарювання на селі; визначення сутності малих форм господарювання на селі; їх класифікації як на законодавчому рівні, так і в різних літературних джерелах; оптимізація їх діяльності.

Метою статті є розвиток поняття «малі форми господарювання» та критеріїв їх визначення в аграрному секторі економіки в умовах європейської інтеграції. Зокрема в статті акцентується увага на підприємницькій діяльності фермерських господарств й особистих селянських господарств у забезпеченні продовольчої безпеки нашої держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. У різних країнах використовують різні класифікаційні ознаки (критерії) належності підприємства до розряду малих [7, с. 7]. Так, З. С. Варналій стверджує, що «мале підприємство – це фірма, якою керує незалежний власник, яка не посідає у своїй галузі домінуючого становища й відповідає певним критеріям за кількістю зайнятих і щорічним обсягом продажів» [2, с. 22–53]. Це твердження можна доповнити тим, що таке мале підприємство може належати до будь-якої організаційно-правової форми господарювання й сфери діяльності.

У Європейському Союзі запропоновано такі критерії:

- чисельність персоналу не перевищує 100 осіб;
- вартість власних основних коштів не перевищує 75 млн євро;
- частка більш великої компанії в статутному капіталі фірми не має перевищувати одну третину [10].

Проте, визначаючи заходи щодо стимулювання та розвитку малого підприємництва, можуть враховувати й інші показники, а країни-члени ЄС можуть узагалі використовувати власні критерії щодо належності підприємств до малих і середніх. Так, у Великобританії у виробничій сфері фірму офіційно вважають малою, якщо в ній зайнято до 200 осіб. Кількість зайнятих й обсяг основного капіталу – такі критерії належності підприємства до розряду дрібних у Німеччині. В Італії (також і в Індії) – чисельність зайнятих й обсяг інвестицій, а в багатьох галузях – ще й рівень використання енергії. У Японії такими критеріями вважають розмір капіталу, чисельність працівників і галузеву належність [6, с. 56].

У Європейському Союзі завдання щодо уніфікації й стандартизації критеріїв віднесення підприємств до суб'єктів малого підприємництва частково вирішили, створивши методологічну базу статистичної звітності з оцінки стану малого підприємництва, на підставі якої визначаються як континентальні так і національні тенденції його розвитку [14].

Як зазначають науковці, «...кількісні критерії спрощують класифікацію підприємств. І в цьому полягає їх позитивна якість, але й водночас і недолік» [5, с. 56].

Малий бізнес, за словами З. С. Варналія, – це «діяльність будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб) з метою одержання прибутку. Практично це будь-яка діяльність, спрямована на реалізацію власного економічного інтересу. Не обов'язково це повинна бути особливо ризикова та інноваційна діяльність на засадах повної економічної відповідальності» [2, с. 25]. Тобто із цього визначення випливає відмінність між поняттями «мале підприємництво» і «малий бізнес».

У ринкових умовах господарювання одним із основних інструментів розвитку національної економіки є мале підприємництво. Досліджуючи за різними критеріями особливості функціонування суб'єктів малого підприємництва, найуживанішими у повсякденному житті, наукових виданнях, ділових колах фахівців, у ВНЗ, у школах зустрічаються такі поняття, як: «мале

підприємництво», «малий бізнес», «сектор малого підприємництва», «підприємства малого бізнесу». Тому проблеми, пов'язані з функціонуванням суб'єктів малого підприємництва у вітчизняній економіці викликають увагу серед науковців і потребують детальнішого дослідження в цьому напрямі.

В українському законодавстві відсутній галузевий підхід законодавчого поділу сільськогосподарських підприємств на малі, середні та великі. Дослідимо трактування поняття «малі форми господарювання» згідно із законодавством та з погляду різних учених, які наведено нами на рис. 1. Отже, вважаємо за доцільне віднести до малих форм господарювання тих суб'єктів, які функціонують у формі юридичної чи фізичної особи у формі дрібнотоварних особистих селянських і фермерських господарств. Проте, згідно із законодавством України [4, 11], вважаємо за необхідне віднести до малих форм господарювання такі спільні показники: площа сільськогосподарських угідь (до 50 га); кількість зайнятих працівників (робітників), яка за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 чол., обсяг річного доходу, пов'язаний з такими факторами сільськогосподарського виробництва: земля, праця та капітал.

За словами професора В. К. Збарського, підприємницька діяльність усіх суб'єктів господарювання різних форм власності ґрунтується на засадах схильності до ведення сільського господарства, пошуку можливостей та ініціативності аграріїв, завзятості й наполегливості, готовності піти на ризик, високій ефективності індивідуальної праці. Принципова відмінність підприємництва в сільському господарстві пов'язана з головним засобом виробництва – землею. З огляду на це, слід ураховувати специфічні особливості землі: неможливість її заміни іншим засобом виробництва; необхідність постійного збереження й підвищення родючості; розташування та якості наявних земельних ділянок; залежність від природних ризиків щодо кількості опадів, тривалості вегетаційного періоду, сонячної радіації, середньорічної температури тощо [6, с. 37].

За даними Державної статистики України, на 1 січня 2015 р. в Україні нараховують 4,1 млн зареєстрованих фермерських господарств. У середньому на одне фермерське господарство припадає 1,5 га земель сільськогосподарського призначення. У статистичному бюлетені «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства на сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік» у розділі II «Ефективність сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських підприємств», який цілком ґрунтується на даних форми № 50 с.-г., встановлено, що за цією формою звітують підприємства, які мають або понад 200 га сільськогосподарських угідь, або понад 50 гол. великої рогатої худоби, або свиней, або овець чи кіз, або понад 500 гол. птиці, або чисельність працівників понад 20 осіб, або дохід (виручка) від реалізації продукції сільського господарства перевищує 150 тис. грн.

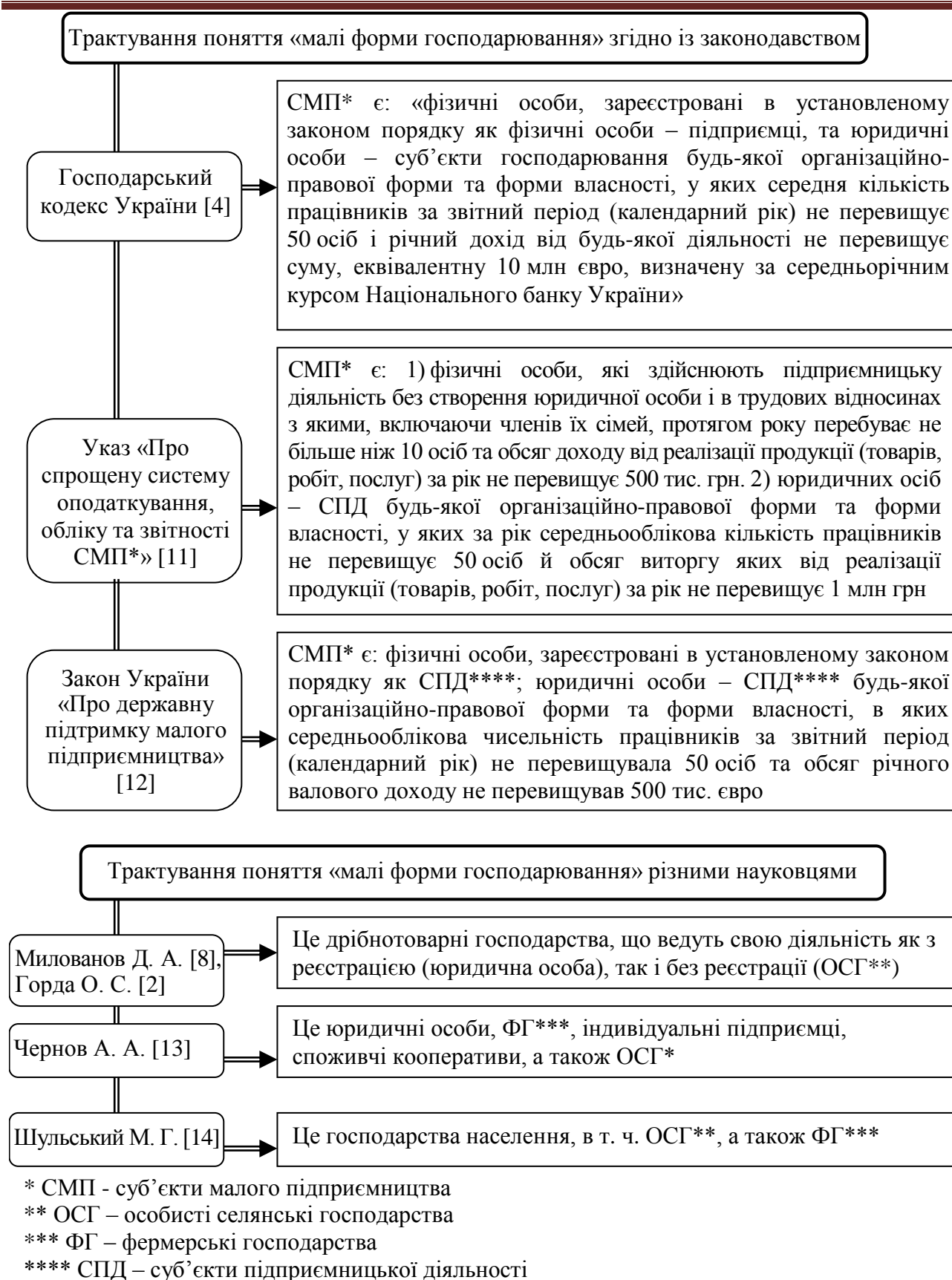

Рис. 1. Тракткування поняття «малі форми господарювання»

Джерело: згруповано автором за даними [2, 4, 8, 11–13].

Водночас, розглядаючи аграрні підприємства за основними організаційно-правовими формами господарювання, зокрема, господарські товариства, виробничі сільськогосподарські кооперативи, до приватних підприємств відносять великі фермерські господарства з площею сільськогосподарських угідь понад 1000 га і чисельністю працівників понад 50 осіб [5, с. 47].

Господарський кодекс України трактує, що суб'єкти господарювання залежно від кількості працівників і доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва. Суб'єктами мікропідприємництва є: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період не перевищує 10 осіб і річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [4]. На основі наведених даних суперечливим питанням є віднесення до малих форм господарювання мікропідприємства. Доречним є внесення змін до відповідних законодавчих актів щодо вимог, яким повинні відповідати суб'єкти малих форм господарювання (рис. 2).

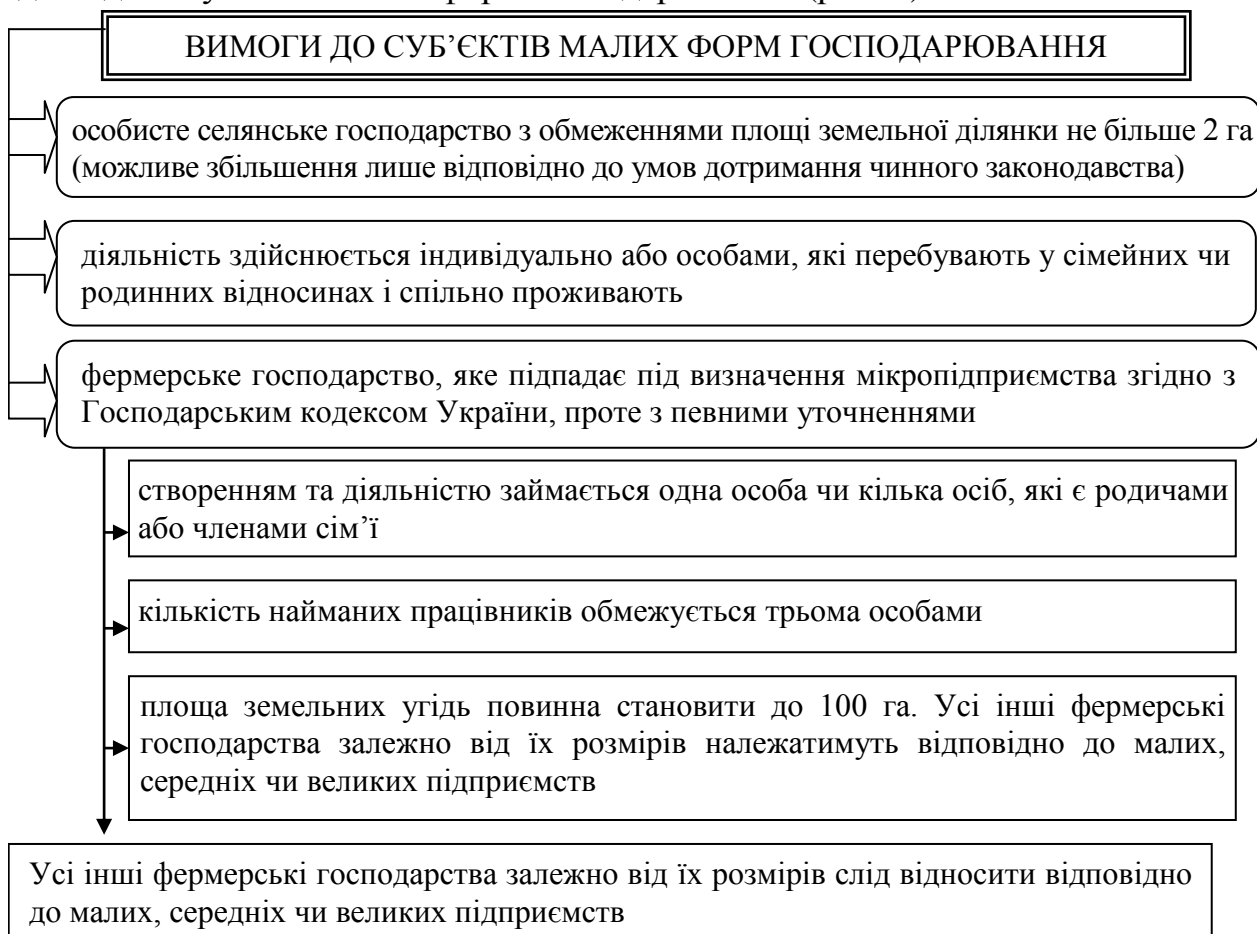

Рис. 2. Вимоги до суб'єктів малих форм господарювання

Джерело: авторська розробка.

На основі проведеного опитування керівників малих підприємств Херсонської області слід зазначити, що навіть 10 працівників (робітників) спроможні виконати значний обсяг роботи й обробити велику площу земельних угідь, а річний дохід у межах до 2 млн євро, еквівалентний близько 30 млн грн (ураховуючи середній курс валюти у 2015 р.) недосяжний для багатьох підприємств, у тому числі й для малих форм господарювання. Тому віднесення мікропідприємств до числа малих форм господарювання є некоректним.

Висновки. Розглядаючи діяльність малих форм господарювання на селі, коректно віднести до цієї форми дрібнотоварних особистих селянських і фермерських господарств. Проте нині не визначено єдиного трактування поняття «малі форми господарювання» та єдиних вимог. Ці факти необхідно врахувати й унести зміни до відповідних законодавчих актів. Слід ураховувати той факт, що малі форми господарювання на ринку займають значну частку у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції в країні загалом, вони є найменш захищеними та конкурентоспроможними. Зважаючи на ці обставини, необхідна підтримки з боку держави для малих виробників сільськогосподарської продукції, а особливо до малих форм господарювання з урахуванням того, що вони є основною діяльністю для багатьох селян.

Список використаних джерел

1. Боднар С. В. Малые формы хозяйствования на селе : сущность, состояние и перспективы [Электронный ресурс] / С. В. Боднар. – Режим доступа : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/BI/2010_2/21-23.pdf.
2. Варналій З. С. Мале підприємство : основи теорії і практики / З. С. Варналій. – 3-є вид. – К. : Знання, 2005. – С. 22–53.
3. Горда О. С. Эффективность сельских малых форм хозяйствования : дис. канд. экон. наук : спец. 08.07.02 «Экономика сельского хозяйства и АПК» / О. С. Горда. – Мелитополь, 2004. – 179 с.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
5. Економіка сільського господарства : навч. посіб. / [Збарський В. К., Бабієнко М. Ф., Кулаєць М. М., Синявська І. М., Хоменко М. П.] ; за ред. проф. В. К. Збарського. – К. : Агроосвіта, 2013. – 352 с.
6. Збарський В. К. Розвиток дрібнотоварного сектору сільських поселень України : монографія / за ред. професора В. К. Збарського. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2011. – 654 с.
7. Малий та середній бізнес як сфера зайнятості : методологія, аналіз проблем розвитку / В. І. Герасимчук, О. В. Мірошніченко, В. В. Онікієнко. – К. : УІСД, 2002. – 116 с.
8. Милованов Д. А. Развитие малых форм хозяйствования в агропромышленном кластере : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. экон. наук : спец. «Экономика и управление народным хозяйством» / Д. А. Милованов. – Москва, 2012. – 22 с.
9. Парсяк В. Н. Політика зростання та розвитку малих агропромислових

підприємств / В. Н. Парсяк // Економіка АПК. – 2004. – № 10. – С. 56–63.

10. Проблемы державного регулювання діяльності малих підприємств : наук.-метод. посібник / Т. В. Березянюк, О. В. Ваганова, Р. В. Руднік ; за ред. Т. В. Березянюк. – К. : ПІДО НУХТ, 2012. – 120 с.

11. Про державну підтримку малого підприємництва : Закон України від 19.10.2000 р. № 2063-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.

12. Чернов А. А. Организационно-экономический механизм развития субъектов малых форм хозяйствования в сельском хозяйстве (на материалах Волгоградской области) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. экон. наук : спец. «Экономика и управление народным хозяйством» / А. А. Чернов. – Москва, 2012. – 24 с.

13. Шульський М. Г. Організаційно-економічні основи функціонування малих господарських формувань у сільському господарстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. экон. наук : спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / М. Г. Шульський. – К., 2006. – 39 с.

14. Enterprise & Industry. Annual Report 2007 [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/craft/sme_perf_review/spr_main_en.htm.

References

1. Bodnar', S. V. *Malye formy khozyajstvovaniya na sele: sushhnost', sostoyanie i perspektivy* [Small forms of farming on village: the nature, condition and prospects], available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/BI/2010_2/21-23.pdf.

2. Varnaliy, Z. S. (2005), *Male pidpryyemstvo: osnovy teorii i praktyky* [Small enterprise: fundamentals of theory and practice], 3rd ed, Znannya, Kyiv, Ukraine.

3. Horda, O. S. (2004), Efficiency of rural small forms of managing, Ph.D. Thesis, Economy Agriculture and AIC, Taurian state agrotechnical academy, Melitopol, Ukraine.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), Entrepreneurial Code of Ukraine, available at: www.zakon.rada.gov.ua.

5. Zbars'kyy, V. K. ed. (2013), *Ekonomika sil's'koho hospodarstva* [Economics of Agriculture], Ahrosvita, Kyiv, Ukraine.

6. Zbars'kyy, V. K. ed. (2011), *Rozvytok dribnotovarnoho sektoru sil's'kykh poselen' Ukrayiny* [The development of small-scale sector rural settlements Ukraine], NSC «IAE», Kyiv, Ukraine.

7. Herasymchuk, V. I., Miroschnychenko, O. V. and Onikiyenko, V. V. (2002), *Malyi ta serednii biznes yak sfera zainiatosti: metodolohiia, analiz problem rozvytku* [Small and medium business the scope of employment as: methodology, analysis of development problems], UISD, Kyiv, Ukraine.

8. Mylovanov, D. A. (2012), The development of small forms of managing in agroindustrial cluster, Abstract of Ph.D. dissertation, Economy and management of a

national economy, Michurinsk State Agrarian University, Moscow, Russia.

9. Parsyak, V. N. (2004), The policy of growth and development of small agro-industrial enterprises. *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 56–63.

10. Berezyanko, T. V. ed. (2012), *Problemy derzhavnogo reguluvannya diyal'nosti malykh pidpryemstv* [Problems of state regulation of activity small enterprises], IPDO NUKHT, Kyiv, Ukraine.

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine «On state support of small entrepreneurship», available at: www.zakon.rada.gov.ua.

12. Chernov, A. A. (2012), Organizational-economic mechanism of development subjects of small forms of managing in agriculture (on materials of the Volgograd region), Abstract of Ph.D. dissertation, Economy and management of a national economy, SSI «All the Russians research institute of economy agriculture», Moscow, Russia.

13. Shul's'kyi, M. H. (2006), Organizational and economic bases of functioning of small business formations in agriculture, Abstract of DrS. dissertation, Economy agriculture and AIC, Kyiv National Economic University named after V. Hetman, Kyiv, Ukraine.

14. Enterprise & Industry. Annual Report (2007), available at: http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/craft/sme_perf_review/spr_main_en.htm.

[How to cite this article? Як цитувати цю статтю?](#)

Стиль – ДСТУ:

Скрипник С. Категорії та критерії визначення малих форм господарювання на селі [Електронний ресурс] / С. Скрипник // *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. – 2016. – Vol. 2. – No. 2. – С. 27–35. – Режим доступу : www.are-journal.com.

Style – Harvard:

Skrypnyk, S. (2016), Categories and criteria for determining of small forms of agricultural business. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 2, no. 2, available at: www.are-journal.com.